

ص ۱ :

(نیسان ۱۹۱۷)

س ۱ :

دار الفنونہ اجتماعیات دار المساعیہ شریاندرہ

اجتماعیات مجموعہ سی

مدیر :

نجم الدین صادق

دار الفنونہ اجتماعیات مدرس معاونی

مندرجات :

نظری قسم

- مقدمہ ..... * * *
- اجتماعیات و فکریات ..... ضیا کوک آلب
- اجتماعیادہ احمائی اصول ..... احمد امین
- اجتماعیات نہدر ..... نجم الدین صادق

عملی قسم

- ملی اجتماعیات : اصول ..... ضیا کوک آلب
- غورک نہی و منشأ لری ..... امیل دورقام

استانبول — مطبعہ عامرہ

۱۳۳۳

اجتماعيات ۽ احصائي اصول

— ۱ —

اجتماعيات علمنڪ تاريخي يازانلر ايجون فلاسيڪ حڪمي آلمش بر اصول واردر .
 بو علمڪ چيرديكي دوره لري كوسترمڪ ايجون اولافلاطون و آرسطو كهي يونان
 حڪيملرينك اثرلرندن ، صوكره (ما كياوه للى) دن ، مونتيكيودن ، آنسيقلوپه ديستلردن
 بحث ايديلير ، بوندن صوكرهده سن سيمون ، او كوست قونت واسپه نسه ره وبوكون
 موجود اجتماعيات مسلڪلريه بونلرك سالكلرينه كيلير . بو آرهده احصائي اصوله اجتماعي
 تدقيقاته حصر وقت ايدن عالمو وبالحاصله معروف بلچيقا احصائياتجيسي (كه تله) اونوتيلير .
 (كه تله) دن باشلايه رق اجتماعي تدقيقات ايجون احصائيات ساحه سنده حاضر لانان
 اساسلر اوزون مدت احصائيات كتابلرنده قلمش واجتماعي علملرك مجراسه قاريشماشدر .
 آنجق صوك بش ، اون سنه ظرفنده اجتماعيات احصائياتك كنديسنه نه قدر قيمتلي
 بر معاون اوله جفني آكلامش واحصائي اصوله كيت كيده فضله بر درجهده استناد
 ايتمكه باشلامشدر . اجتماعياتك وقت وزمانيله احصائياتله يولني برلشدير مه مسندن دولاي
 بك چوق وقت وامك ضايع اولمشدر . اثرلريني اون طقوزنجي عصر ك ايلك نصفنده
 يازان (كه تله) زمانندن بري اجتماعيات ، احصائي اصولدن استفاده ايتمكه دوام
 ايتسه يدي فلسفي واديلرده يولني شاشيروب آنجق زيقزاق صورتيله ايلريه مكدن
 وبرمدتلر حياتيات وروحياته اسير قالمقندن قورتيليردي .

احصائي اصولك اجتماعياتده حائر اولماسي لازم كلن موقعي آكلايه بيلمك ايجون
 شوراسني خاطر لامق لازمدر كه اجتماعي علملر طبيعي علملر كهي تجربه لر يايغه مقتدر دكلدر .
 اجتماعياتده تجربه نك يريني طوته جق واسطه تدقيق ، احصائي اصولدر . بر كيميا عالمنك يكي جسملرك
 خواصني وبوجسملرك بشقه جسملره تركبنده جريان ايده جك معامله كيميويه يي ، تجربه لر
 يايقمسزين اوطورديني يرده دوشونوب بولماسي نه قدر امكان خارجنده ايسه بر اجتماعيات
 عالمنكده احصائي اصوله تدقيقات يايقمسزين حكملر ويرمسي واورتهيه نظريه لر قويماسي
 اوقدر ياكلشدر .

بوجهت ايلك نظرده آكلاشيله ماز . هر كس كيميابه عاڏ خصوصاتك انفي صورتده

قابل حل اولدیغنی و تجربه یه احتیاج کوستردیکنی تصدیق ایدر . فقط انسانلرک اجتماعی حیاته تعلق ایدن شیلرک اوزون اوزادی یه احصائی تدقیقاته احتیاج کوسترمکسزین عقلاً استدلال ایدیله جکی ظننده بولونور . کیمیا یه تعلق ایدن بر مسئله ده رأی صاحبی اولدیغنی بیلن بر آدم اجتماعی مسئله لردن بحث ایتمکده کندیسنده صلاحیت کورور .

حال بوکه کیمیا ساحه سنده کی حادثه و مناسبلر بسیط ، بالعکس اجتماعی حادثه و مناسبلر صوکه درجه ده مغلقدر . بوندن بشقه انسان کیمیوی حادثه لر قارشیسنده بیطرفدر . بوساحه یه عائد بر حقیقت علمیه یی قولایجه کورور و قبول ایدر . اجتماعی خصوصاتده ایسه انسان صفتیه ، بر دینک ، بر ملتک ، اجتماعی بر صنفک منسوبی صفتیه و کندی شخصی اعتباریه او قدر مختلف فکر ، اعتقاد و منفعتلره باغلیدرکه اجتماعی نقطه نظری بونلره مطلقا اویدریر ، هر شئی اولدینی کبی دکل ، کندی وضعیتک ایجاب ایتدیردیک کبی تفسیره میل ایدر .

بوندن شو نتیجه چیقارکه انسانک عقلاً دوغروجه آکلاماسنه امکان بواقیه جق قدر مطلق اولان و بوندن بشقه هر کسک تابع اولدینی خصوصی تأثیرات قارشیسنده برقاتدها مظلم بررنکه کیرن اجتماعی حادثه لری آنجق احصائی اصول کبی شئی برواسطه ایله تدقیق ایده بیلیرز .

احصائی اصولک ماهیتی و اجتماعیات ایچون لزومی دیگر بر نقطه نظردن ده صریح بر صورتدهده ایضاح ایده بیلیرز : بر ویا بر قاج مشاهده و تجربه مزدن عمومی نتیجه لر چیقاریله ماز ؛ چونکه تصادفی صورتده و محدود بردازه داخلنده وقوع بولان بومشاهده و تجربه لرک بزه موضوع تدقیق اولان خصوصده کی انموزجی و بوانموزجدن انحرافلری تمامیه کوستره بیلیمه سی امکان خارجنده در . انموزج ایله انحرافاتنی بولمق ایچون تدقیقاتمزی واسع بر ساحه داخلنده یایمالی یز . بوقدر واسع تدقیقاتی کندی کندمز . حواسمز اعانه سیله باشه چیقاره مایز . احصائی اصولله لازم کلن استحضارلرده بولوندقدن صوکره تعداد ، تصنیف و تحلیل وینه بواصوله سبب و مناسبلری آراشدرمغه محتاجز .

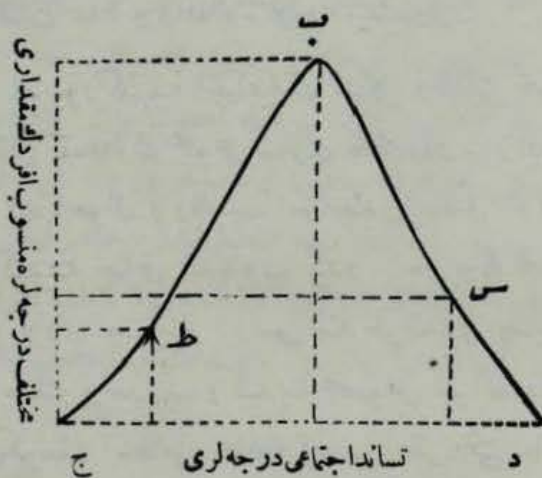
مسئله یی اک بسیط شکلنده ایضاح ایچون حیاتیات و ادیسندن بر مثال آله م : یرده ، طانیدیغمز بر آغاجک بر یاراغنی بولوق . بو یاراغک شکلندن ورنکندن هانکی نوع آغاجه عائد اولدیغنی آکلایه بیلیرز . فقط او آغاجک یاراقلری قاج سانیتمرو اوزونلغنده

اولدینگی تعین ایتمک ایسترسهك بو برتك یاپراغی اولچمك سایه سنده بر فکر پیدا ایدمه یز . آغاچك یاپراقلردن دیگر نمونه لر آلوب اولچمك اولورسهق بشقه بشقه بویلده اولدینگی آکلارز . یوزلرجه یاپراق اولچدکن صوکره عقل ایردیریرزکه بر آغاچك یاپراقلری حقنده بر فکر پیدا ایتمک ایچون بر ، ایکی دکل ، اک آز بر قاق یوز یاپراق اوزرندن تدقیقات یایمق لازمدر . چونکه یاپراقلر آره سنده موجود بوی فرقلرینک هپسی آنجق بر قاق یوز یاپراق ایچنده تمیل ایدلمش بولور . متوسط بویك نه اولدینگی ، یاپراقلر آره سنده نه کبی برانمودج انتظامی بولوندینگی ، انمودجدن بویوکه و کوچوکه دوغرو نه کبی انحرافلر کورولدیکنی تعین ایتمک مقصدیه تدقیقانه بولونمق آنجق احصائی اصولک واسطه اوله بیله جکی برشیدر .

غدا سنی ، هواسنی عین منبعلردن آلا ، بر برینه مشترک طمارلرله باغلی اولوب حرکت قابلیته مالک اولمایان ، والحاصل عین بسیط شرئطه تابع بولونان یاپراقلر حقنده حواسمز اعانه سیله بر فکر پیدا ایتمکه موفق اولمایوب احصائی اصولدن استعانه ایتمک واک آز یوزلرجه سی اوزرندن تدقیقات یایمق مجبوریتنده بولونورسهق داخلنده نامحدود اختلاف سیلری بولونان جمعیتله تعلق ایدن تدقیقاتک هر بر فرعی تیک بر قاق ممثلنی احتوا ایتمک شرطیه ، نه قدر بویوکه بر مقدار اوزرندن یائناسی لازم کله جکی کندنی کندینه تظاهرایدر . تدقیقاتی کوچوک بر مقدار اوزرندن یاپه جق اولورسهق ، کوزیمز اوکنده بولونان بر قاق مثالک تصادفاً انمودجی شرائطی تمیل ایتمه سی احتمال خارجنده دکسه ده انمودجه نظراً فوق العاده بروضعیتده اولماسی ویا متوسط حد ایله مستثنا مثالر آره سنده کی مختلف حد ودرجه لره منسوب اولماسی امکافی ده واردر . مثلاً سواقده کوروب طور وحرکتی غریب بولدیغمز بر آمریقایی بلکده عمومی آمریقا انمودجه مخصوص شرائطک ممثلیدر . فقط بالذات آمریقاییلرک غریب و فوق العاده بوله جقلری طرزده بر آدم اولماسی ممکن اولدینی کی انمودج ایله فوق العاده نک آره سنده کی دوجه لردن برینه ده منسوب اوله بیلیر . بو برتك آمریقاییلرک ویا بر قاق آمریقاییلرک حالندن حیات یومیه ده دائماً یاپلدینگی کی ؛ بوتون آمریقاییلر حقنده عمومی نتیجه لر چیقاره بیلیرمی یز ؟ البته خیر . چیقاریسهق پک چوق آلدانه بیلیر یز ؛ چونکه اوله بیلیرکه ایشک ایچنده اصطفاائی (selectif) بر تأثیر واردر . یعنی مملکتتمزه کلک اوزره آمریقادن آریلان آدملر بلکده عمومی آمریقا

انمودن انحراف ایتدکرندن و کورولتولی برصناعی محیطدن قاچرق ساکن بر محیطده یشامق ایستدکرندن دولایی بورایه کلشردر. آمریقایلرک عمومی تپی حقنده بر فکر پیدا ایتک ایچون بر، یوز، بیک دکل، مختلف طرزده اجتماعی وطیعی محیطلره، مختلف صنعت و مسلکله، مختلف سنلره منسوب یوز بیکلرجه آمریقالی حقنده تدقیقات یامق لازمدر.

بر ویا برقاچ فردک احصائیاتده باشلی باشنه هیچ برمعنایی یوقدر. احصائیات بوفرذلری آنجق بر کلک برر جزوی دیه تلقی ایله بونلرک هربری برانمودج منحنیسنی تشکیل ایدن نقطه لردن بری حکمندهدر. آشاغیده ترسم ایدیلن منحنییه باقم. بونک

تساند اجتماعی نقطه نظرندن برزمره بی تنظیر ایتدیکنی فرض ایده لم. بوتقدیرده (ب) نقطه سی زمرة ده کی شرائط اجتماعیته ک ایجاب ایتدیردیکی متوسط بر درجه ده تساند صاحبی اولان اکثریته، (ج) تساند صاحبی اولما مقده اک ایلری کیدن و انمودجدن آشاغییه دوغرو اک چوق آریلان بر ویا برقاچ کشییه، (د) نقطه سی تساند خصوصنده اک چوق صلابتی اولان و انمودجدن یوقارییه دوغرو اک چوق آریلان بر ویا برقاچ کشییه اشارتدر. (ط) نقطه سنه منسوب اولانلر عدم تسانده و (س) نقطه سی منسوبلری ده فضله درجه ده تسانده میل ایدنلردر. آره ده درلو درلو درجه لر واردر.

احصائیاتک اجتماعیاته اک بویوک خدمتی انمودجلاک طرز تشکلی و انمودجدن انحرافلری اورتیه قویماسنده و بر فردک ویا فردی بر حادته نک آنجق برزنجیرک بر خلقه سی اولدیغنی، برزمره مختلف فردلرک هیئت مجموعه سی دییه تلقی ایدیله میه جکنی، بالعکس اجتماعی نقطه

نظر دین اصل اولان زمرہ بولوندیغنی ، فردلرک زمرہ داخلندہ کی عمل وعکس العمللرک مجموعہ مختلف صورتلرہ معکس اولوب مختلف بر فردیت صاحبی کوروندکربی اعداد اعانه سیلہ اثبات ایتہ سندہ در .

زمرہ نك بر موجودیت اساسیہ صاحب برکل وفردلرک جزؤ دیہ تلقی ایدلسی فردک استقلال وارادہ سی مسئلہ سنی میدانہ چیقاریور . احصائیات علماسی حادثات اجتماعیہ ده کی انتظامی ایلری سوردکرندن وفردک ارادہ واستقلالندہ کی محدودیتی اورتہ یه قویدقنرندن دولایی پک شدتلی هجوملرہ اوغرامشلدردر . حال بوکہ احصائیاتک اورتہ یه قویدینی عدد وواقعه لری حسیات وقناعنلرینہ مخالف کورنلر هجوملرینی بونلرک میدانہ چیقمانسہ واسطہ اولان عالملرہ دکل ، بالذات عدد وواقعه لره توجیہ ایتیلدرلر .

احصائیات اثبات ایدیورکہ بنیہ اجتماعیه نك تشکل وفعالیتی تحولہ اوغرامدقجہ افعال وحرکات بشریہ دن چیقان فقیجہ لرک مجموعی مساوی قالمقده در . بر آدم برجنایت ایشلیہ جکی وقت کنندی فردیتی ایله احوال ووقایعک امتزاجندن حاصل اولان خصوصی شرائطہ تابع اولور وکنندی کنندینہ جنایتی ایشلہ یوب کیدر . حال بوکہ محدود برمنطقہ داخلندہ بر سنہ ظرفندہ وقوع بولان جنایتلر ایرتسی سنہ ظرفندہ کی جنایتلرہ همان تمامی تمامہ مساویدر . هر جنایت منفک بر صورتده وکنندینہ مخصوص شرائط داخلندہ وقوع بولدینی ایچون سنہ لر کجده کجہ یکوننک انتظامی محافظہ ایتہ سی نظر دقتی جالب برشیدر . مسئلہ برآز تعمیق ایدیلنجه شوراسی ده کوریلورکہ یالکز جنایتلرک عددی مساوی قالماقده ، بونلرک طرز اجرا سندہ ده شایان دقت بر انتظام کورولمکده در . طبائجه ایله ، قایله ، اخلاق صورتیلہ وقوع بولان جنایتلرک مقدار سنویسی آره سندہ کی تخالف پک آزدردر . اتحار وطرز اتحار خصوصندہ ده عین طرزده بر انتظام واردردر . هر کسک کیفی ایستدینی وکنندی خصوصی محیطندہ کی شرائطک ایجاب ایتدیکي وقت اولندیکي ظن ایدلدیکي حالده بر مملکتده کی ازدواجلرک یکونی سنہ دن سنہ یه پک آز فرق ایتمکده در . طلاقلر حقندہ ده بومساوات جاریدردر . بر سنہ ایچندہ وقوع بولان وفيات وتولداتده درلو درلو فردی سبیلرک تأثیری آلندہ کوروندیکي حالده عین انتظامہ تابعدردر . تولدات آره سندہ کی اولو دوغانلر ، صاغرلر ، کورلرده آشای یوقاری مساوی قالمقده در . سنہ نك برآیی ظرفندہ برشهرده وقوع بولان اقامتکاه تبدیلی وقواماتی ایرتسی سنہ لرک عین آیی ظرفندہ کی

وقوعانندن فرقی دکلدر . دها ضریری دالغینلق ساقه سیله آدرسی یازلامش اولدینی حالده پوسته قوطولرینه آتیلان مکتوبلرک مقدار سنویسی بیله یویوک برتحول کوسترمه مکده در . بوتون بو خصوصلرده مراهانکی برتحول وقوعی بینه اجتماعی نك دکشیدیکنه دلالت ایدر . بینه اجتماعی بحران وتحوللره معروض بولونمقدجه استاتستیک رقلرنده کی انتظامه خلل کلز . محدود بر ساحة داخلنده کی حادثات اجتماعی نك یکونی مساوی شرائط دائره سنده مطلقا مساوی قالیور . دیمک که اجتماعی حیاته دائما عین اویون اوینانیور . فقط اویون داخلنده اویونجیلر وروللر متبادیا دکیشیور . فرد دیلدیکنی یاپارکی کورونیور . حال بوکه اک کوچوک تفرعاده بیله تضیق اجتماعی نك استعدادینه وکندیسنی محاط اولان شرائطه کوره ویردیکی روللری ایفا ایدوب کیدیور وکندی حرظن ایده رک یاپدینی حرکتلر اجتماعی حسابی بوزمایور . اجتماعی ماکنه نك ویردیکی محصوللر نتیجه اعتباریله مساوی قالیور . مناسب مشعرلر انتخاب ایتمک شرطیله احصائیات بینه اجتماعی نك مساوی قالبوب قالدیغنی، وقوعه کلن تحوللرک ماهیت وسییلرینی ونه کی خصوصاتله نه درجه یه قدر مناسبته دار اولدقارینی اولچمکه برواسطه تشکیل ایدر . مشعرلرک انتخابندن ، کیانک انموزج وانموزجندن انحراف اعتباریله صورت تحلیلندن ، کلیات افرادی آره سنده کی فرقلرک وایکی قسم حادثات آره سنده کی مناسبت متقابله نك مساحه سندن ایکنجی بر مقاله ده بحث ایدیله جکلدر .

دارالفنون ادبیات فاکولته سی

احصائیات مدرسی

احمد امین

